

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De notie van wereldrecht vóór, tijdens, en na de oprichting van de Verenigde Naties

Spijkers, O.

Citation

Spijkers, O. (2010). De notie van wereldrecht vóór, tijdens, en na de oprichting van de Verenigde Naties. *Nederlands Juristenblad*, (1), 12-15. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/15291>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/15291>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

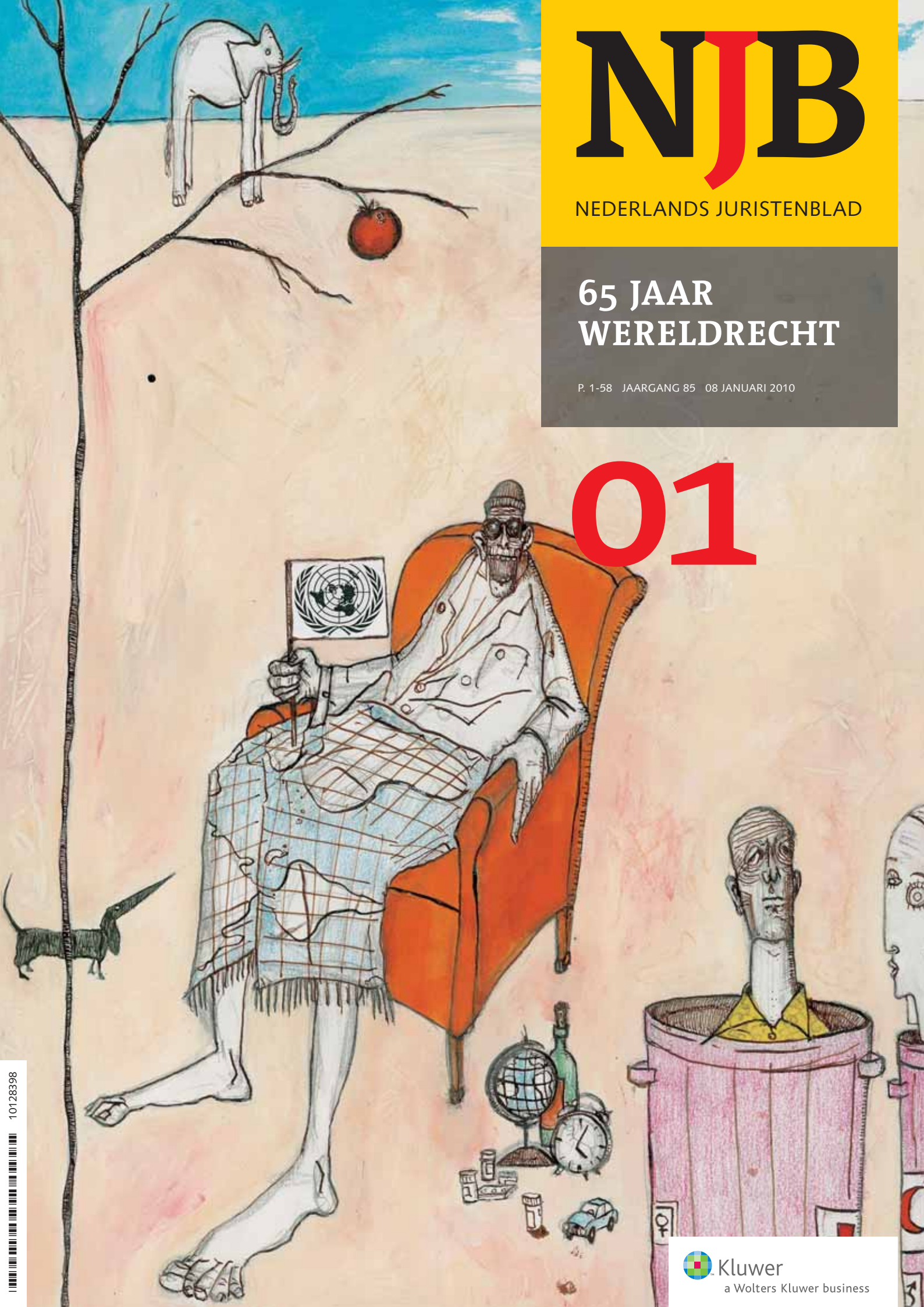
NJB

NEDERLANDS JURISTENBLAD

65 JAAR WERELDRECHT

P. 1-58 JAARGANG 85 08 JANUARI 2010

01

Kluwer

a Wolters Kluwer business

10128398

De notie van wereldrecht vóór, tijdens en na de oprichting van de Verenigde Naties

Otto Spijkers¹

HET BESTAAN VAN DE VN HEEFT DE THEORIEËN VAN WERELDRECHT DICHTER BIJ DE WERKELIJKHEID GEBRACHT. TOCH IS ER NOG EEN LANGE WEG VAN HERVORMINGEN TE GAAN. EN OOK VAN WETENSCHAPPERS ZAL NOG EEN FLINKE DOSIS IDEALISME GEVRAAGD WORDEN VOOR VAN EEN ECHTE WERELDRECHTELIJKE SAMENLEVING GESPROKEN KAN WORDEN.

1. Introductie

De term ‘wereldrecht’ wordt meestal gebruikt om te verwijzen naar een verzameling van op mondiale waarden gebaseerde normen van internationaal publiekrecht, aanvaard en erkend door de internationale gemeenschap in haar geheel, waarvan de naleving gezien wordt als een rechtsbelang van diezelfde gemeenschap.² Wereldrecht is dus een subcategorie van rechtsnormen van het internationaal publiekrecht. Internationaal publiekrecht bevat immers ook normen die gelden tussen een handjevol of zelfs maar twee staten, die slechts technische kwesties regelen, en waarvan een schending alleen maar leidt tot aansprakelijkheid tegenover één enkele staat.

Om de notie verder te verduidelijken, worden in dit essay enkele theorieën beschreven waarin ‘wereldrecht’ centraal staat. Eerst wordt ingegaan op een wereldrechtelijke theorie uit de beginjaren van de twintigste eeuw. Vervolgens zal kort iets gezegd worden over de oprichting van de Verenigde Naties (VN) in 1945, omdat met de oprichting van de VN een grote stap gemaakt is in de richting van een mondiale samenleving gebaseerd

op wereldrecht. Immers, alle staten in de wereld hebben door ondertekening van het VN-Handvest de kernwaarden en normen van de internationale gemeenschap aanvaard en erkend, en het VN-systeem, dat op datzelfde Handvest gebaseerd is, heeft allerhande mogelijkheden om namens de internationale gemeenschap naleving van de verplichtingen die voortvloeien uit het Handvest te bevorderen. Tot slot wordt gekeken naar enkele wereldrechtelijke theorieën van na de oprichting van de VN. Het doel is om uit te vinden in hoeverre het bestaan van de Verenigde Naties de wereldrechtelijke literatuur heeft beïnvloed.

2. De notie van wereldrecht vóór 1945

Al in 1911 publiceerde Raymond Bridgman *Het Eerste Boek van het Wereldrecht: Een Verzameling van Internationale Verdragen ondertekend door de Voornaamste Landen, met een Onderzoek van hun Belang*.³ Dit was een vervolg op een boekje getiteld *Wereldorganisatie*, dat hij al in 1905 gepubliceerd had, en waarin hij de volgens hem onomkeerbare ontwikkeling naar een wereldregering omschreef.⁴

Bridgman omschreef de term ‘wereldrecht’ als ‘de officiële verklaring van de wil van de wereld’;⁵ en hij introduceerde vervolgens een verzameling internationale verdragen die samen deze wereld-wilsverklaring zouden vormen. Bridgman zag in enkele ontwikkelingen uit het allerprilste begin van de twintigste eeuw de kiem van een soort wereldregering. Zo duidde Bridgman de Haagse Vredesconferenties van 1899 en 1907 aan als het begin van een wereldwetgeving; in het Permanent Hof van

Bridgman omschreef de term ‘wereldrecht’ als ‘de officiële verklaring van de wil van de wereld’

De Verenigde Naties moesten zich na de oorlog verenigen in wat ‘de oorlog tegen abstracte kwaden’ genoemd werd, zoals ‘intolerantie, repressie, onrechtvaardigheid en armoede’

Arbitrage, gesteund door een in die tijd nog op te richten Internationaal Prijsgerechthof (dat overigens nooit echt is opgericht), zag hij een rechterlijke macht op wereldschaal; en in een handjevol internationale organisaties, waarvan het secretariaat van de Universele Postunie in die dagen de belangrijkste was, zag hij een soort mondiale uitvoerende macht.⁶

Bridgman zelf zag wel toekomst in de term ‘wereldrecht’. Hij voorspelde zelfs de komst van een ‘Tweede Boek van het Wereldrecht’, waarin de verdere ontwikkeling van dit wereldbewustzijn een plaats zou krijgen.⁷ Jammer genoeg is een dergelijk boek nooit verschenen. Wellicht dat het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog hierbij een rol heeft gespeeld. Maar wat hem ongetwijfeld ook parten heeft gespeeld, was de nogal kritische ontvangst van het boek destijds.⁸ Charles Fenwick bijvoorbeeld, een bekend rechtsgeleerde uit die tijd, suggereerde dat de verzameling van verdragen misschien nog enig nut had, maar dat ‘in het commentaar de juridische relevantie van de verzamelde documenten op zo verkeerde wijze was uitgelegd dat aandacht gevestigd moest worden op het onwetenschappelijke karakter van de publicatie’.⁹ Oftewel: Bridgman’s boek werd destijds niet gezien als zuivere wetenschap, maar eerder als een soort idealistische dromerij.

3. De oprichting van de Verenigde Naties in 1945

Bridgman gebruikte de term wereldrecht dus om naar een verzameling verdragen te verwijzen waarin de wil van de wereld tot uitdrukking kwam. Er was in zijn tijd niet één kerndocument, waarin de meest fundamentele mondiale waarden en normen op een rijtje stonden,

en waarin de internationale gemeenschap afspraken had gemaakt over de collectieve ‘verdediging’ van deze gedeelde waarden en normen. De vraag is nu of de oprichting van de VN hierin verandering gebracht heeft. De voorganger van de Verenigde Naties, de Volkenbond (opgericht in 1919 en formeel opgeheven in 1946), heeft uiteraard ook een belangrijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van het wereldrecht. Echter, met uitzondering misschien van Kelsen, die heel af en toe de term wereldrecht gebruikte, heeft het bestaan van de Volkenbond niet tot theorieën geleid waarin de term ‘wereldrecht’ centraal stond.¹⁰

De oprichtingsconferentie van de VN had plaats in de zomer van 1945.¹¹ Afgevaardigden kwamen vanuit verpauperde en door de oorlog verwoeste landen naar San Francisco, een stad die zelf niet al te veel had geleden in de oorlog.¹² In het Operagebouw en het Veteranengebouw van San Francisco kwamen allerlei commissies, comités en subcomités bijeen om ieder hun eigen deel van het VN-Handvest te bespreken.¹³ Het idee was om de Grondwet voor een nieuwe wereldorde op te stellen, gebaseerd op de solidariteit van de Verenigde Naties in hun strijd tegen de Asmogendheden. Echter, nu het einde van de oorlog naderde en de gedeelde vijand bijna was verslagen, moest er iets anders gevonden worden waartegen de Verenigde Naties gezamenlijk ten strijde konden trekken.¹⁴ De Amerikaan John Foster Dulles stelde voor dat de Verenigde Naties zich na de oorlog verenigden in wat hij ‘de oorlog tegen abstracte kwaden’ noemde, zoals ‘intolerantie, repressie, onrechtvaardigheid en armoede’; dat waren immers de ‘gedeelde vijanden van de toekomst’.¹⁵

En inderdaad, de doelstellingen en beginselen van

Auteur

1. Mr. drs. Otto Spijkers werkt als promovendus bij het Grotius Centre for International Legal Studies, Universiteit Leiden.

Noten

2. Dit essay gaat over theorieën waarin de term ‘wereldrecht’ letterlijk gebruikt wordt, en dus niet over wereldrechtelijke theorieën in meer algemene zin, waarin termen als *jus cogens* en *erga omnes* een centrale rol spelen. Zie daarvoor O. Spijkers, ‘What’s Running the World: Global Values, International Law, and the United Nations’, *Interdisciplinary Journal of Human Rights Law* 2009-2010, vol. 4, nr. 1.
3. R.L. Bridgman, *The First Book of World*

Law: a Compilation of the International Conventions to Which the Principal Nations Are Signatory, with a Survey of Their Significance, Boston: Ginn & Company 1911.

4. Bridgman, *World Organization*, Boston: sine nomine 1905.

5. Bridgman 1911, p. 7 (zie noot 3).

6. Idem, p. 10-16 (over wetgeving), p. 283-285 (rechter) en p. 298-300 (uitvoerende macht).

7. Idem, p. 8.

8. Er waren ook wel wat positieve of neutrale recensies. Zie Ch.L. Jones’ recensie in de *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 39 (januari 1912), p. 192, en die van I.A. Loos in de *American Economic Review*, vol. 2, nr. 1 (maart 1912), p. 84-85.

9. C.G. Fenwick’s recensie in de *American Journal of International Law*, vol. 6, nr. 2 (april 1912), p. 547-548.

10. Voor het werk van Kelsen, zie onder andere H. Kelsen, *Reine Rechtslehre: Einleitung in die Rechtswissenschaftliche Problematik*, Leipzig: F. Deuticke 1934, vooral § 50 (i); en Kelsen, *The Communist Theory of Law*, London: Stevens 1955, p. 159.

11. Voor een mooie beschrijving van de oprichtingsconferentie en het blijvend belang van het VN-Handvest, zie ook Schrijver, ‘Bij een Zestigste Verjaardag: de Toekomst van het Handvest van de Verenigde Naties’, in: *Vrede en Veiligheid* 2005, nr. 4. Alle documenten van de oprichtingsconferentie zijn verzameld in de *Verenigde Naties, Documents*

of the United Nations Conference on International Organization (‘UNCIO’, 22 delen), gepubliceerd in 1945-1955.

12. S.C. Schlesinger, *Act of Creation: the Founding of the United Nations*, Boulder: Westview Press 2003, p. 116. Zie ook J. Reston, ‘Party Ship is Sent to Parley by Soviet’, *New York Times* 21 april 1945.

13. Zie p. 13 van *Verenigde Naties, Yearbook of the United Nations 1946-47*, voor een overzicht.

14. Zie A. O’Hare-McCormick, ‘San Francisco: Battlefield for Peace’, *New York Times* 6 mei 1945.

15. J.F. Dulles, ‘The United Nations: A Prospectus (The General Assembly)’, *Foreign Affairs* 1945, vol. 24, p. 7.

de Verenigde Naties, zoals verwoord in het VN-Handvest, vormen tezamen een soort actieplan dat beoogt deze gedeelde vijanden van de toekomst te verslaan, door het realiseren van de volgende mondiale waarden: vrede en veiligheid, zelfbeschikking van volken, menselijke waardigheid, en sociale vooruitgang en duurzame ontwikkeling.¹⁶ Alle staten zijn inmiddels partij bij het VN-Handvest. Dit verdrag kan daarom heel goed als de officiële kernverklaring van de wil van de wereld gezien worden, en dat is hoe Bridgman de term 'wereldrecht' had omschreven.¹⁷

Omdat wereldrecht niet alleen met mondiaal erkende en aanvaarde waarden en normen wordt geassocieerd, maar ook met mondiale instituties die de naleving van deze wereldrechtswetten trachten te bevorderen, is het belangrijk te vermelden dat het VN-Handvest ook enkele hoofdorganen in het leven riep, die samen sterk doen denken aan de hoofdorganen van een nationaal systeem: er is een parlementair orgaan (de Algemene Vergadering), een rechtsprekend orgaan (het Internationaal Gerechtshof), en een aantal uitvoerende organen (de Veiligheidsraad, de Trustschapsraad, en de Economische en Sociale Raad), die allemaal worden bijgestaan door een soort wereldambtenarij (het Secretariaat). Al met al heel wat meer dan de Universele Postunie, waarop Bridgman louter nog maar kon wijzen.

4. De notie van wereldrecht na 1945

Vrijwel onmiddellijk na het einde van de Tweede Wereldoorlog duikt de term 'wereldrecht' opnieuw op.¹⁸ Meestal wordt de term gebruikt zoals Bridgman dat ook al deed in 1911, dus in relatie tot de idee van een verzameling

normen die samen de wil van de wereld omschrijven, en in relatie tot de idee van een wereldregering. Zoals viel te verwachten, wordt de VN veelvuldig genoemd. Niet direct als de volledige verwezenlijking van de ideeën van het wereldrecht, maar veeleer als eerste stap in de goede richting.

De bekendste naoorlogse uitwerking van het concept 'wereldrecht' is ongetwijfeld het boek van Grenville Clark en Louis Sohn, getiteld *Wereldvrede door Wereldrecht*. Clark en Sohn definieerden wereldrecht als 'recht dat onveranderlijk van toepassing is op alle volkeren en alle individuen in de wereld'.¹⁹ Het boek van Clark en Sohn bevatte ook zeer concrete voorstellen voor een soort wereldgrondwet, als juridische basis van een wereldregering. Clark en Sohn vonden namelijk dat de VN niet ver genoeg ging, en dat de organisatie ofwel grondig moest worden hervormd, ofwel vervangen moest worden door een echte wereldregering.

Tegenwoordig zijn het vooral Duitstalige geleerden die gebruikmaken van het begrip wereldrecht. Jost Delbrück had het over 'Weltinnenrecht'.²⁰ Volgens hem waren de almaar groeiende juridische verplichtingen op het gebied van vrede en veiligheid, mensenrechten en het milieu, evenals de steeds verdergaande beperking van de staatssoevereiniteit, indicaties van een veranderende internationale orde. Hij vroeg zich openlijk af of deze veranderingen niet gekarakteriseerd konden worden als een transformatie van internationaal recht, als basis voor een interstatelijke ordening, naar een nieuw wereldrecht. Een positief antwoord op die vraag was volgens Delbrück alleen gerechtvaardigd als staten zich niet op hun soevereine onafhankelijkheid konden beroepen wanneer vitale gemeenschapsbelangen op het spel stonden. Volgens hem waren we er nog niet, zelfs niet na de oprichting van de Verenigde Naties, maar een aantal ontwikkelingen gaven wel aan dat de internationale gemeenschap zich in de richting van een wereldrechts-gemeenschap ontwikkelde, zoals de erkenning van een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de tenuitvoerlegging van normen die essentiële gemeenschapswaarden beschermden.²¹

Tegenwoordig zijn het vooral Duitstalige geleerden die gebruikmaken van het begrip wereldrecht

Zeer recent publiceerde Angelika Emmerich-Fritsche een boek van meer dan 1000 bladzijden, dat zij de titel *Vom Völkerrecht zum Weltrecht* meegaf. Emmerich-Fritsche ging nog verder dan Delbrück, in die zin dat ze 'Weltrecht' definieerde als 'Weltbürgerrecht', waarmee zij voornamelijk bedoelde dat wereldrecht niet zozeer over relaties tussen staten ging, maar veel meer over de relatie tussen individuen.²²

5. Conclusie

Als de wereldrechtelijke theorieën van vóór en na 1945 met elkaar worden vergeleken, dan lijkt het erop dat het bestaan van de VN de theorieën van wereldrecht in elk geval een stuk dichterbij de werkelijkheid heeft gebracht. Dat is ook te zien aan de reacties op deze theorieën. In 1912 schreef Fenwick nog, als reactie op het werk van Bridgman, dat ‘zulke puur theoretische opmerkingen als dat “soevereiniteit een attribuut is van de gehele mensheid”, dat “staten geen soevereiniteit hebben boven de wereldsoevereiniteit” en dat “het gehele menselijk ras één

georganiseerde politieke eenheid zal vormen”, geen serieuze discussie waard zijn omdat ze te ver afstaan van de feiten van het internationale leven’.²³ Tegenwoordig lees je dit soort theoretische opmerkingen regelmatig, en worden ze op wetenschappelijk niveau uitgebreid bediscussieerd. Toch kan niet gezegd worden dat de VN de volledige verwezenlijking van wereldrechtelijke theorieën vormt. Er is nog een lange weg van hervormingen te gaan, en ook bij wetenschappers zal er nog een flinke dosis idealisme bij moeten, alvorens van een echte wereldrechtelijke samenleving gesproken kan worden. •

Noten

¹⁶. Voor de waarden (of doelstellingen), zie vooral art. 1 en 55 VN-Handvest. Met name in art. 2 en 56 worden de op deze mondiale waarden gebaseerde rechtsnormen (of beginselen) uiteengezet. ‘Duurzaamheid’ is niet direct in het Handvest te vinden; dat is een voorbeeld van de verdere ontwikkeling van de waarden uit het Handvest. Zie Schrijver, ‘The Evolution of Sustainable Development in International Law: Inception, Meaning

and Status’, in: *Recueil des Cours de l’Académie de la Haye* 2008, vol. 329.

¹⁷. Zie ook Schrijver, ‘Les Valeurs Fondamentales et le Droit des Nations Unies’, in: R. Chemain & A. Pellet (red.), *La Charte des Nations Unies, Constitution Mondiale?*, Parijs: Pedone 2006, p. 85-88; en Schrijver, ‘The Future of the Charter of the United Nations’, in: *Max Planck Yearbook of United Nations Law* 2006, p. 5-7.

¹⁸. Zie Ph.M. Brown, ‘World Law,’

American Journal of International Law 1946, vol. 40, nr. 1, p. 159-161.

¹⁹. G. Clark & L.B. Sohn, *World Peace through World Law*, Cambridge: Harvard University Press 1958, p. xi.

²⁰. In Engelse artikelen vertaalde hij dit als ‘world law’. Zie ook K. Dicke & J. Delbrück, *Weltinnenrecht: Liber Amicorum Jost Delbrück*, Berlijn: Duncker & Humblot 2005.

²¹. Delbrück, ‘A More Effective International Law or a New “World

Law”?’ , *Indiana Law Journal* 1993, vol. 68, p. 724. Zie ook Delbrück, ‘Prospects for a World (Internal) Law?’, *Indiana Journal of Global Legal Studies* 2002, vol. 9.

²². A. Emmerich-Fritzsche, *Völkerrecht zum Weltrecht*, Berlijn: Duncker & Humblot 2007, p. 1046. Voor een Engelse samenvatting van dit gigantische boekwerk (een bewerking van een proefschrift uit 2006), zie p. 1072-1073.

²³. Fenwick 1912, p. 548 (zie noot 9).